

BAŞKURT TÜRKÇESİNDE AİLE VE AKRABALIK İSİMLERİNDE KULLANILAN -y BİÇİMBİRİMİ

Habibe YAZICI ERSOY*

Özet: Türkçede küçültme, sevgi, acıma ve pekiştirme işlevleri için kullanılan birçok biçimbirim bulunmaktadır. Bunlar Türkçenin tarihî dönemlerinden itibaren çeşitli Türk lehçelerinde birtakım ses değişiklikleri ile şekillenerek kullanılagelmiştir. Bu çok çeşitli biçimbirimlerden biri de Başkurt Türkçesinde aile ve akrabalık isimlerinde görülen -y biçimbirimidir. Söz konusu biçimbirimin eklendiği aile ve akrabalık isimlerinin bu biçimbirimi almadan da ikili bir şekilde kullanılıyor olması dikkate değerdir. Makalede, -y biçimbiriminin Başkurt Türkçesindeki işlevleri ile eklendiği aile ve akrabalık isimlerine ne tür bir anlam ayrıntısı kattığı Başkurt edebî dilinden seçilen örnekler doğrultusunda incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile isimleri, akrabalık isimleri, küçültme eki, pekiştirme eki, hitap/seslenme

-y Morpheme Used in Family and Relationship Nouns in Bashkir Turkish
Abstract: There are many morphemes in the Bashkir Turkish used for the functions of diminution, affection, sympathy and intensifier. These have been used in various Turkish dialects with some phonetic changes since the old periods. One of these various morphemes is -y used in family and relationship nouns in the Bashkir Turkish. It is noteworthy that the nouns with this morpheme can also be used without it, which means it has duality in usage. In the article, the functions of -y and what kind of semantic value it attaches to the family and relationship nouns are examined through the literary texts chosen from the Bashkir literature.

Key Words: Family nouns, relationship nouns, diminutive suffix, intensive suffix, address

Giriş

Bütün dillerde söz varlığının belirli bir bölümünü aile ve akrabalık isimleri teşkil etmektedir. İnsanlar günlük konuşma dilinde çok sayıda akrabalık ismini kullanırlar. Bu durum, Wardhaugh'a göre şaşırtıcı değildir; çünkü akrabalık terminolojisi üzerine oldukça fazla kaynak bulunmakta ve insanlar dünyanın pek çok yerinde kan ya da evlilik yoluyla birbirlerini tanımlamaktadır. Akrabalık sistemleri dillerin evrensel özelliğidir nitekim akrabalık, sosyal organizasyonda son derece önemlidir (2010: 238). Türk dilinde ise aile ve akrabalık isimleri birçok dilden çok fazla sayıda ve çeşitliliktedir. Türk milletinin binlerce yıldan beri süzerek bugüne taşıdığı yüksek kültür unsurlarından birinin kendine özgü aile yapısı ve akrabalık sistemi olduğunu vurgulayan Gömeç, Türk devlet yapısının güçlü olmasını da Türk toplum

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi.

hayatında aile ve akrabalık ilişkilerinin son derece güçlü olmasına bağlamaktadır (2001a: 133, 2001b: 1). Türklerde akrabalık bağlarının oldukça kuvvetli olduğunu, dolayısıyla da insan ilişkilerine verilen önemi, Türkçenin söz varlığı içerisinde bulabiliriz. Çoğu dilde tek bir kelimenin birden fazla akrabalık bağı ifade ettiği dikkat çekmektedir. Oysa Türkçede genellikle akrabalık ilişkilerinin her biri için farklı akrabalık terimleri kullanılmaktadır (Aksan 1998: 66). Her bir akrabalık terimi bireyin öncelikle kendi ailesi içerisindeki konumunu, daha sonra da ait olduğu toplum içerisindeki statüsünü belirlemektedir (Soydan 2003: 46). Bugüne kadar Türk dilinde aile ve akrabalık terimleri üzerine yapılmış birçok çalışma mevcuttur.¹ Başkurt Türkçesinde de akrabalık terimleri üzerine günümüze kadar yapılmış bazı çalışmalar bulunmaktadır.² Söz konusu çalışmalarda da yer aldığı üzere diğer Türk boylarında olduğu gibi Başkurt Türklerinde de aile ve akrabalık isimleri oldukça fazla sayıdadır. Öyle ki, Başkurt Türkçesinde akrabalık terimlerinin işleyiş mekanizması ve akrabalık terimleri ile antroponomi (kişi adları bilimi) arasındaki ilişki özel isimlerin gelişimi üzerinde önemli ölçüde rol oynamıştır (Rayemgujina 2009: 98). Akmanova, Başkurt Türkçesinde var olan aile ve

¹ Talat Tekin, “‘Amca’ ve ‘Teyze’ Kelimeleri Hakkında”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 1960, s. 283- 294, 1960; L.A. Pokrovskaya, “Termini Rodstva v Tyurkskix Yazıkax”, *İstoriçeskoye razvitiye leksiki tyurkskix yazıkov*, (Red. E. İ. Ubryatova), Moskva, 1961; Ahmet Caferoğlu, “Kaşgarlı Mahmut’a Göre Akriba Adları”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ekim, C: XXVII, S: 253, s. 22-26, Ankara 1972; Tuncer Gülensoy, “Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1973-1974*, s. 283-318, Ankara 1974; Yong-Söng Li, *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, Simurg, İstanbul 1999; Melek Erdem, “Türkmen Türkçesinde Akrabalık Terimleri Üzerine”, *KÖK Araştırmalar Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, C. II, S 1, Bahar 2000, s. 187-202, Ankara; Abdülkadir Donuk, “Türklerde Akrabalık Adları”, *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri*, s. 79-144, İstanbul 2000; Saadettin Gömeç, “Köktürkçe Belgelerdeki Bazı Akrabalık İsimleri”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.173, s. 1-6, İstanbul 2001; Saadettin Gömeç, “Divanü Lügat-it- Türk’de Akrabalık Bildiren Kelimeler”, *Türk Kültürü*, 39/464, s. 133-142, Ankara 2001; S. M. Biçe-ool, “Tuvalılarda Akrabalık Sistemi”, *Bilig*-17, Bahar 2001, s. 107-116; Boikova, Elena V., Rostislav B. Rybakov (2006), *Kinship in the Altaic World*, Proceedings of the 48th PIAC, Moskow 10-15 July, 2005, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden; Mehmet Ziya Binler, *Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2007; Figen Güner Dilek, “Altay Türklerinde Akrabalık”, *Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun Armağanı*, s. 541-563, Ankara 2008; L. A. Gadjiyeva, “Sravnitelny analiz terminov rodstva kumıkskogo i turetskogo yazıkov”, *İzvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta im. A.İ. Gertsena*, No: 106. s. 132-136, 2009; Önder Saatçi, “Özbekistan’dan Kerkük’e Akrabalık ve Hitap Kelimelerimiz”, *Kardaşlık*, S. 48, s. 44-47, 2010.

² H. G. Yusupov, “Termini rodstva v başkirskom yazıke” *Voprosı başkirskoy filologii*, Moskva 1959; S. F. Mirjanova, “Terminologiya rodstva v dialektax başkirskogo yazıka”, *Sovetskaya Tyurkologiya*, S. 4, s. 100-109, 1973; N. V. Bikbulatov, *Sistema rodstva başkir*, Moskva 1981; R. S. Akmanova, “Termini rodstva v başkirskom yazıke”, *Vestnik başkirskogo universiteta*, s. 589-591, Ufa, 2008; Z. M. Rayemgujina “Başkirskiye termini rodstva v sostave imyon sobstvennix”, *Vestnik çelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, No 5, s. 96-98, 2009.

akrabalık terimleri üzerinde yaptığı çalışmada, herhangi bir akrabalık isminin fonetik varyantları ile birlikte diğer lehçelerde farklı akrabalık isimlerini karşılayabildiği üzerinde durmaktadır. Bunun sebebini ise, eski Türk aile ilişkilerinin ve aile hayatının farklı şekilde olmasına bağlamakta, Başkurtların eski aile gelenekleri nedeniyle bir arada ve büyük aile olarak yaşadıklarını, dolayısıyla amcalarına, teyzelerine, yengelerine benzer bir tip kelime ile seslendiklerini, daha sonra da Başkurt Türkçesinde akrabalık terimlerinin yeni kelimeler ile zenginleştiğini ifade etmektedir (2008: 589-591).

Başkurt Türkçesinde bulunan çok çeşitli aile ve akrabalık isimlerinden büyük kısmında göze çarpan bir husus, bu isimlerin ikili bir kullanımla *ata-atay*, *äsä-äsäy*, *aga-agay*, *apa-apay*, *baba-babay*, *änä-änäy*, *änkä-änkäy*, *inä-inäy*, *äbä-äbäy*, *tütä-tütäy*, *yıŋgä-yıŋgäy*, *yıznä-yıznäy* şeklinde -y biçimbirimini alarak veya almayarak karşımıza çıkıyor olmasıdır. -y almış şekiller ile -y almamış şekiller arasında sözlük maddesi olarak anlam bakımından az bir fark görülmektedir. Kimi zaman da bu ikili biçimlerden biri başka bir akraba ismi anlamında kullanılmıştır. -y biçimbirimi sadece Başkurt Türkçesinde değil, diğer birçok Türk lehçesinde de kullanılmakta olup genellikle aile ve akrabalık isimlerine gelerek bu isimlerden küçültme, sevgi ifadesi ile yeni isimler oluşturan bir biçimbirim olarak adlandırılmıştır (Räsänän 1957: 99, Rassadin 1978: 50; Çengel 2005: 120, Yüksel 2007: 830, Arıkoğlu 2007: 1165, Alkaya 2008: 222, Ilgın 2011:45). Çengel, ekin Kırgız Türkçesinde fazla işlek olmamakla birlikte samimiyet bildirdiğini ifade etmiş ve *agay* ‘öğretmenim’ (erkek için), *ecey* ‘öğretmenim’ (kadın için) örneklerini vermiştir (2005: 120). Yüksel, Kırım Tatar Türkçesinde -y’nin isimlere gelerek bu isimlerden küçültme, sevgi, sempati, hitap bildiren yeni isimler oluşturduğunu vurgular ve *aqay* ‘adam, bey’, *anay* ‘anne’, *qartanay* ‘büyük anne’, *qartiy* ‘yaşlı bir kadına hitap ederken kullanılır’, *bitay* ‘büyük anne’, *totay* ‘görümce’ örneklerini verir (2007: 830). Bununla birlikte Sibiryaya Tatar Türkçesinde -y biçimbirimine benzer şekilde, yakın akrabalık bildiren isimlere gelerek sevgi işleviyle (*ete+y* ‘baba, babacık’ *ine+y* ‘anne, annecik’), diğer kelimelerde ise küçültme işleviyle (*pir+ey* ‘bir, bir tek’, *qarçığa+y* ‘atmaca, atmacacık’, *tsetsek+ey* ‘çiçekçik’) kullanılan -(A)y biçimbirimi bulunmaktadır (Alkaya 2008: 222). Tofa Türkçesinde de akrabalık isimlerine gelerek sevgi-hitap bildiren (*a’hay* ‘ağabey’ < *a’ha*, *babay* ‘babacığım’ < *baba*, *uvay* ‘abla’ < *uva*); sıfatlara gelerek onları pekiştiren (*ba’hay* ‘kötü’ (Tof. *ba’q* ‘kötü’), *qa’tuğay* ‘katı, sert’ (Tofa *qa’tuğ* < ET. *qatığ*), *kö’pey* ~ *kö’fey* ‘çok, fazla’ (Tof. *köp* ‘çok’ < ET. *köp*) +(A)y/(U)y şeklinde bir biçimbirim söz konusudur (Rassadin 1978: 50, Ilgın 2011: 45). Tuva Türkçesinde, küçültme, sevgi, nazlandırma ifade eden -ay/-ay eki bulunur (Monguş 1980: 101, Arıkoğlu 2007: 1165). İshakov, Tuva Türkçesinde küçültme-okşama ifade eden isimden isim yapan ekleri saydıktan sonra, -kay/-key, -ıkay/-ikey, -kı/-ki, -ay, -ey eklerinden bahseder ve bunların küçültme-okşama anlamının olduğunu ancak yalnızca hitaplarda kullanıldıklarını vurgular. Ayrıca -ay/-ey biçimbiriminin yalnızca birinci şahıs iyelik eklerinden sonra kullanılabildiğine (*avamay* ‘anneciğim’) dikkat çeker.

Ona göre, *avay* ‘anne’, *açay* ‘baba’ gibi sonunda -y bulunan akrabalık isimleri -ay/-ey ile biten küçültme- okşama şekillerinden oluşmuştur (1961: 148).

Başkurt Türkçesi üzerine yazılmış gramerlerde isim kök ve gövdelerine gelerek onlardan küçültme ve sevgi ifadesi taşıyan ve yeni isimler oluşturan bir -y biçimbirimi çoğunlukla yer almazken (Dmitriyev 1950, Poppe 1964, Kiyekbayev 1966, Yuldaşev 1981, Ehmetov 1992, Yuldaşev 1997, Berta 1998, Zeynullin 2002, Hisamitdinova 2004, Seyitbattalov 2004, Ersen-Rasch 2009), İşbulatov, gramerinde söz konusu biçimbirime değinmiş ve akrabalık isimlerindeki -y almış şekilleri aslı biçim kabul etmiştir. Biçimbirimin Eski Türkçede sevgi ifadesi olarak kullanıldığını ve Altay Türkçesinde de aynı şekilde kullanımının bulunduğu belirten İşbulatov, -y'nin zamanla asıl anlamını kaybederek kelimenin köküne dâhil olmasıyla, sevgi ifadesi için bu defa kelimelerdeki -a/-ä ünlülerini daraltmak gibi bir fonetik çareye başvurulduğunu; bu yüzden de güneydoğu Başkurt ağızlarında çocukların anne babalarına veya küçük kardeşlerin büyük kardeşlerine seslenirken son hecede -y'den önce gelen -a/-e ünlülerini *atıy-* *atay*, *äcĭy-* *äcäy*, *ağıy-* *ağay*, *apıy-* *apay*, *ūlatıy-* *ūlatay*, *ūläsĭy-* *ūläsäy* şeklinde daralttıklarını belirtir. Ona göre, Başkurt Türkçesindeki -y almış şekillerin daha eski oluşuna başka bir delil de halk ağzında akrabalık isimlerinin iyelik ekleriyle kullanılırken ikinci ve üçüncü teklik şahıs çekimlerinde -y'nin düşmesidir: *äsäyĭm*, *atayım*; *äsäh*, *atay*; *äsähĭ*, *atahı*. Son olarak İşbulatov, edebî dilde bu türden akrabalık isimlerine gelen üçüncü teklik şahıs iyelik çekiminde -y'nin düşmesinin kurallaştığını ancak bununla birlikte *äsäm*, *äcähĭz*, *atahız*, *ata yürtü*, *ügäy äsä* örneklerinde olduğu gibi -y almamış biçimlere rastlandığını vurgulamıştır (1972: 113).

Başkurt Türkçesinde aile ve akrabalık isimlerinde karşımıza çıkan bu ikili şekillerdeki -y biçimbirimi dışında Başkurt gramerlerinde geçen isimlerden isim yapan küçültme, sevgi, acıma bildiren diğer biçimbirimler farklı gramerlerde -*KAy*, -*KInA*, -*KInAy*, -*KAs*, -*KAsAy*, -*KAn*, -*sA*, -*sAy*, -*sAK*, -*sXK* şeklinde gösterilmiştir. Söz konusu biçimbirimlerin Başkurt Türkçesinde ifade ettiği anlamlar için şu şekilde bir tablo oluşturulabilir:

- KAy*: Dmitriyev: sevgi (1950: 75); Poppe: şefkat (1964: 62); Yuldaşev: küçültme (1981: 126, 181); Zeynullin: sevgi ve hürmet (2002: 17); Seyitbattalov: küçültme ve sevgi (2004: 62); Ersen-Rasch: küçültme (2009: 168).
- KInA*: Zeynullin: sevgi ve acıma (2002: 17); Seyitbattalov: küçültme ve sevgi (2004: 63).
- KInAy*: Dmitriyev: sevgi (1950: 75); Poppe: şefkat (1964: 62).
- KAs*: Yuldaşev: benzerlik (1981: 180); Zeynullin: sevgi ve hürmet (2002: 17).
- sA*: Yuldaşev: küçüklük ve yakınlık (1981: 177); Zeynullin: küçültme (2002: 18); Ersen-Rasch: küçültme (2009: 168).

BAŞKURT TÜRKÇESİNDE AİLE VE AKRABALIK İSİMLERİNDE KULLANILAN -y
BİÇİMBİRİMİ

- sAK: Dmitriyev: küçültme (1950: 75); Poppe: küçültme (1964: 62); Yuldaşev: küçültme (1981: 177); Zeynullin: küçültme (2002: 18); Seyitbattalov: küçültme ve sevgi (2004: 62).
- sXK: Dmitriyev: küçültme (1950: 75); Poppe: küçültme (1964: 62); Yuldaşev: küçültme (1981: 177); Zeynullin: küçültme (2002: 18); Ersen-Rasch: küçültme (2009: 168).

Başkurt gramercilerinden İşbulatov ise sevgi ve küçültme başlığı altında -KAy: *ataqay*, *äsäkäy*, -KInAy: *atqınayım* “atçıgım”, -KAs: *hüttükäs*, -KAsAy: *tuğanqasayzarım*, -KAN: *hüttügän*, -sA: *qızlsa*, -sAy: *küksäy*, -sAK: *qülünsaq*, -sXK: *tiyünsük*, *siyursıq* eklerini vermiştir. İşbulatov, -KAy, -KInAy, -KAs, -KAsAy, -KAN biçimlerinde <-qa-y, <-qa-s, <-qa-n şeklinde bir etimolojiyle -y, -s, -n'nin eski küçültme, sevgi ekleri olduklarını ifade eder ve bunlardan -y biçimlerinin aile ve akrabalık isimlerinde korunduğunu vurgular. Ayrıca biçimlerinin -sA, -sAy, -sAK, -sXK hepsinde -k, -y, -s, -n biçimlerinin bulunduğunu belirtmiş ve bunların yanında da çoğunlukla -a/-ä ünlülerinin geldiğine işaret ederek söz konusu eklerin birbirini kopya etmek suretiyle oluştuklarını söylemiştir (1972: 118).

Türk Dillerinde akrabalık terimlerini işleyen geniş makalesinde Pokrovskaya ise, *ana* maddesinde Başkurt Türkçesinde, *inä(y)* şeklinin edebî dilde ‘kadın’, *inäy* şeklinin ise ağızlarda ‘anne’ anlamına geldiğini belirterek, birçok lehçede kelime tabanına eklenen bu -y biçimlerinin seslenme biçimi olduğunu ifade eder. Öyle ki, ona göre bazı durumlarda kelimenin kökü ile birleşen -y seslenme biçimi, kökün ayrılmaz bir parçası olarak algılanır ve seslenme ifadesi anlaşılabilir hâle gelir. Ayrıca, -y biçiminin seslenme ifadesi ile eklenmesi kelimenin semantik temellerini de etkileyebilir. -kay/-käy biçimimi de -ka+y şeklinde küçültme sevgi biçimlerinin üzerine -y seslenme hitap biçiminin gelmesiyle oluşmuştur. Ancak bazı lehçelerde de sadece -ka’lı şekiller mevcuttur. Başlıca Kıpçak lehçeleri olmak üzere özellikle Başkurt Türkçesi gibi hemen hemen bütün Türk lehçelerinde akrabalık terimlerine gelen özel bir seslenme biçimi vardır. Üstelik bu biçim bazı Türk lehçelerinde kelimenin parçası olarak algılanmıştır. Bu görüşlerinin ardından Pokrovskaya, seslenme biçiminin *atay*, *babay*, *ağay*, *abıy*, *apay*, *äsäy*, *inäy* vb. gibi sadece yaşlı akrabalara hitapta kullanılmasına dikkat çeker ve -y'nin bu kullanımlarda saygılı bir tonu içerdiğini vurgular ve bununla birlikte, Buryat Moğollarının dilinde de birçok akrabalık teriminin -y olarak ya da almayarak ikili şekilde kullanıldığına dikkat edilmesi gerektiğini ifade eder (1961: 24, 80).

Bu durumda, “Başkurt Türkçesinde aile ve akrabalık isimlerine gelen -y biçimimi almış şekiller aslı midir?”, “-y biçimimi geldiği isimlere ne gibi bir anlam ayrılığı katmıştır?”, “Hem Başkurt Türkçesinde hem de diğer birçok lehçede birtakım fonetik farklılıklarla da olsa anlam ve yapı bakımından benzer özellikler gösteren, isimlere gelerek onlara küçültme, sevgi, acıma vb. ifadeler katan eklerin ortak yönleri var mıdır?” gibi sorulara cevap bulmak için Başkurt Türkçesinde -y

biçimbirimini alan kelimelere ve bu kelimelerin Başkurt Türkçesindeki kullanım şekillerine bakmak gerekmektedir.

Başkurt Türkçesinde -y biçimbiriminin kullanımı

Başkurt Türkçesinde -y biçimbirimi, daha önce de ifade edildiği gibi çoğunluğu *ata-atay, äsä-äsäy, ağa-ağay, apa-apay, baba-babay, änä-änäy, änkä-änkäy, inä-inäy, äbä-äbäy, tütä-tütäy, yñgä- yñgäy, yźnä-yźnäy* şekillerinde ikili kullanımlarla karşımıza çıkmakta ve genellikle bu ikili biçimlerin her biri ayrı ayrı sözlük maddesi teşkil etmektedir. Bu durumda söz konusu akrabalık isimlerinin yapı ve anlam ayrıntılarına vâkıf olabilmek için ilk olarak bu akrabalık isimlerinin Başkurt Türkçesi sözlüklerindeki anlam karşılıklarına bakmak ve bunlar arasında mukayese yapmak gerekmektedir. Dolayısıyla akrabalık isimleri için *Başkurt Tilinin Hüzliği* ‘Baskurt Dilinin Sözlüğü’ (BTH) ile *Başkurtsa-Russa Hüzlik* ‘Baskurtça-Rusça Sözlük’ (BRS)e bakılmış ve konu Başkurt Türkçesinin edebî eserlerinden seçilmiş örnekler üzerinde incelenmiştir.

1. Atay- Ata

atay: BTH :1) bkz. *ata* 2) Kişinin kendi babasına seslenme şekli.

BRS :1) Baba

ata: BTH :1) Çocuğu olan erkek (kendi çocuğuna göre). 2) Herhangi bir canlı veya bitkinin erkek cinsi. 3) Belirli bir özelliği çok güçlü olan. Çok.

BRS :1) Baba 2) Erkek 3) Erkek birey.

Görüldüğü üzere Başkurt Türkçesinde her iki akrabalık isminin anlamları birbirlerinden çok farklı değildir. Üstelik BTH’de *atay* maddesinde *ata*’ya gönderme yapılmıştır. *ata* kelimesi günümüz Türk lehçelerinde ‘baba’ ya da ‘dede’ anlamında kullanılmaktadır. İlk defa Eski Uygur döneminde karşımıza çıkan bu kelime, daha sonra Türkçenin tarihî dönemlerinde kullanım alanını gittikçe genişletmiştir. *atay* şekli ise bugün Karaçay-Malkar, Nogay, Tatar Türkçelerinde kullanılmaktadır (Pokrovskaya 1961: 25, Clauson 1972: 40, Gülensoy 1974: 291, Li 1999: 110, Tenişev 2001: 653, Binler 2007: 37-38). Caferoğlu, *ata* ve *baba* isimlerinin Türkler için aynı akrabalık unsuru olduğunu, ancak bu kelimelerin aile örgütünün genişlemesi sonucunda ‘takma ad, lakap’ yerine kullanılmaya başladığını söyledikten sonra, Türk dünyasında *ata* kelimesinin gerilemiş bir durumda olduğunu, *ata ana* şeklindeki ikili kullanımların ise daha yaygınlaştığını ifade eder (1972: 24).

Ceval Kaya, Költigin yazıtının güneydoğu yüzünde geçen *taygun* kelimesi üzerine yazdığı makalesinde, kelimeye çeşitli yayınlarda ‘yüksek bir unvan, torun, mecazî anlam yoluyla evlat, çocuklar’ şeklinde anlamlar verildiğini ancak bütün bu çalışmalarda kelimenin *tay+gun* (at yavrusu+çokluk eki) olarak etimolojisinin yapıldığını belirtip, Köktürkçede ‘at yavrusu’ anlamında bir *tay* kelimesinin bulunmadığı ve söz konusu kelimenin olsa olsa *tañ* şeklinde okunabileceğinden hareketle *taygun* okunuşunun kabul edilemeyeceğini ifade eder. Ona göre,

Köktürkçede kısa /a/ ve /e/ ünlülerinin yazılmamasından dolayı kelimeyi *ataygun* şeklinde okumak daha doğru olacaktır. Söz konusu kelime Kaya, *atay* kelimesi için delil olarak Başkurt, Tatar, Kazak, Altay Türkçelerinde kullanılan ‘baba’ anlamındaki kelimeyi göstererek burada -y’nin küçültme ifade ettiğini, kelimenin ‘babacık’ anlamından ‘evlat, çocuk’ şeklinde bir anlam kaymasına uğradığını ve kendisinden önce gelen kelime ile ikileme oluşturduğunu belirtir (1998: 175-177).

Başkurt Türkçesi sözlüklerine baktığımızda her iki sözlükte de kelimelerin anlamı ‘baba’ olarak verilmiştir. Ancak BTH’de *atay* maddesinde yer alan ‘Kişinin kendi babasına seslenme şekli’ ifadesi dikkat çekicidir. Burada söz konusu -y biçimbiriminin *ata* kelimesine kattığı anlam ayrıntısı seslenme-hitap olarak varsayılmıştır. Li de Türk lehçelerinde akrabalık isimlerini incelediği eserinde bu şekilde -y biçimbirimi almış kelimeler için daima parantez içinde ‘Seslenme biçimidir’ notunu düşmüştür (1999). Kelimelerin Başkurt Türkçesinde kullanımı şu şekildedir:

(1) *Minñ atayım xaqında, iki attı qıyrüğünan tütüp hüyräy inĭ, tip hüyläyär.* (İAE 45) “Benim babam hakkında iki atı kuyruğundan tutup çekerdi diyorlar.”

(2) *Atayıñdı hağındıñmı ällä, tim, ündäşmäy.* (Y 159) “Babanı özledin mi’ dedim seslenmiyor.”

(3) *Atabız Äzämdĭ, äsäbĭz Hawanı yaratqan yĭr bit ul. 930 yıl yaşägän atabız.* (Yİ 183) “Babamız Adem’in annemiz Havva’nın yaratıldığı yer bu işte. 930 yıl yaşamış babamız.”

(4) *Türmüştari la yĭñıldän tügĭl, atahı Afğan huğışında häläk bulıp qalğan.* (ASA 10) “Hayatları kolay değil, babası Afkan Savaşında vefat etmiş.”

(5) *Atayzarınıñ, ağayzarınıñ traditsiyaların kürĭp, qürüs biläklĭ, arıslan yŭräklĭ bulıp üşĭndär.* (İAE 277) “Babalarının, ağabeylerinin geleneklerini görüp, çelik bilekli, arslan yürekli olarak büyüsünler.”

Başkurt Türkçesinde her iki şeklin de oldukça yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak burada dikkati çeken bir husus bundan sonraki örneklerde de görüleceği üzere *ata-atay* şeklindeki ikili akrabalık terimlerinin iyelik üçüncü şahıs çekimi için, edebî dilde -y’li şeklin değil de -y’siz şeklin kullanımıdır. Yukarıda (3) numaralı örnekte bu durum görülmektedir. Söz konusu duruma İşbulatov’un da değindiğinden daha önce bahsedilmişti ancak o, bu durumu -y’li şekillerin aslı olup ikinci ve üçüncü şahısta düşürülmelerine bağlamıştı (1972: 113). Oysa -y biçimbiriminin Pokrovskaya’nın da ifade ettiği gibi bir saygı-hitap unsuru sayılması (1961: 24) durumunda, birinci ve ikinci şahsa birebir hitapta kullanılan bu biçimbirimin üçüncü şahıslarda sözü geçen kişinin bizzat karşıda bulunmaması nedeniyle kullanılmadığı yani hitap unsurunun ortadan kalktığı gibi bir sonuca varılabilir. Bununla birlikte Başkurt Türkçesinde her iki kullanım zamanla o kadar birleşmiştir ki biçimbirimin saygı-hitap fonksiyonu gerilemiştir. (5) numaralı örnekte olduğu gibi üçüncü çokluk şahısta *atay* şekli kullanılmıştır.

ata kelimesi Başkurt Türkçesinde *ata-äsä* ikilemesiyle, *ataqay* “babacığım” şekliyle ve *ülataı* (<ülü-atay) “büyük baba” biçimiyle de kullanılmaktadır. *ülataı* “büyük baba” kullanımında da aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere üçüncü şahıs iyelik çekiminde *ülata* şekli tercih edilmektedir. (9). örnekte *ataqay* kelimesinde *-KAY* biçimbiriminin sevgi, şefkat, küçültme fonksiyonu dikkate değerdir.

(6) *Ata-äsähĭ ĩškä sıgıp kitkän, ũlataı mñän ũläsähñ äytĭp tä tũrahı yuq, ular taı bĭlñrĭbĭlñmäs qıstır-qıstır ayağ ũstũndä bula.* (ASA 6) “Anne babası işe gitmiş, dedesi ile anneannesine söyleyecek zamanı yok, onlar tanla ağarır ağarmaz hışır hışır ayaklarının üzerindeler.”

(7) — *Ūlatay, miñä lä küřäk bir, qaralı, ũzzärĭ ğñä ĩlätay, miñä birmäyzär, — tip ũpkä hüzzärñn dä tizzĭ.* (ASA 9) “ ‘Dede bana da kürek ver, bak hele sadece kendileri çalışıyorlar bana vermiyorlar’ diye öfkeli sözler sıraladı.”

(8) *Ularğa indĭ ũlataları bınan bĭr bıwat ĩlk yaşägän kñwĭk tũyülür, qart, qartlas, tip kñä yĭbärĭzär...* (S 200) “Onlara şimdi büyük babaları bundan bir asır önce yaşamışlar gibi gelir, (onları) sadece yaşlı, ihtiyar olarak görürler.”

(9) — *Ataqay!.. Atay!.. Bında äsäyzñ bĭr ğäyĭbĭ lä yuq . . . Ul Ğalimyändĭ yĭbärmäškä tırışqan inĭ.* (Yİ 63) “Babacığım!, Baba! Bunda annenin hiçbir suçu yok. O Galimyen’i göndermemeye çalışıyordu.”

2. Äsäy-Äsä

äsäy: BTH 1) Çocuğun annesi, seslenme sözü. 2) bkz. *äsä 1*

BRS 1) Anne 2) ağz. *ũläsäy*

äsä: BTH 1) Çocuklu kadın (kendi çocuğuna göre) 2) Yardım bulmak için en hürmetli yere söylenir.

BRS 1) Anne

äsä kelimesi, Eski Türkçede *eçe* şeklinden gelmektedir. Başkurt Türkçesinin ses bilgisi açısından kendine özgü en önemli özelliklerinden biri, genel Türkçedeki /ç/ seslerinin /s/ olmasıdır (Yazıcı Ersoy 2007: 760). Dolayısıyla *eçe* Başkurt Türkçesinde *äsä* olur. Kelime, Caferoğlu’nun *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*’nde *äçä* ‘ağabey, büyük kardeş’ olarak geçmektedir (1993: 45). Ancak daha sonra Kaşgarlı’da ve Türkçenin diğer tarihî dönemlerinde *eçe* ‘büyük kız kardeş’, *eçü* ‘büyük erkek kardeş’ anlamlarına da rastlanmaktadır (Clauson 1972: 20, Atalay 1991: 86, Gömeç 2001a: 3).

äsä bugün çağdaş Türk lehçelerinde ‘güzel kadın, abla, hala, nine, anne’ anlamlarında kullanılmaktadır. Kelimenin *-y*’li şekilleri ise, *äcäy* ‘ağabey, ağabeye ya da ablaya seslenme biçimi’ olarak sadece Tatar Türkçesinde karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Li’nin Moğolcadan Türk diline geçen *äcñy* kelimesine bağladığı *äcñy* (Yak.) ‘abla, hala, teyze, yaşça büyük akraba’ ile *äciy, äcñy* (Dol.) ‘abla, hala, teyze’ şeklindeki kullanımlar mevcuttur. Ona göre, bu kelimeler de belki

<äcä+y şeklinde bir etimoloji ile açıklanabilir (1999: 171). Aşağıda yine (14), (15) numaralı örneklerde üçüncü şahıs iyelik çekiminde *äsä* biçiminin tercih edildiği görülmektedir. (16). örnekteki karşılıklı diyalog metninde çocuk annesine seslenirken *äsäy* şeklini kullanmış ancak anlatım kısmında hitap unsuru ortadan kalktığı için *äsä* şekli tercih edilmiştir. Sevgi, küçültme şeklinin ise *äsäy* şekliyle değil de *äsäkäy* ile gerçekleştiğini (17). örnekte görmekteyiz.

(10) *Buyğa bäläkäy bulha la, minñ üsüyñm bik uñgan.* (BÜY 6) “Boyu küçücük olsa da benim annem oldukça büyük.”

(11) *Äsäy bizzññ alğa kilñp sıqtı. Üzi şat, üzi matur bizzññ üsüyññiz.* (BÜY 49) “Anne bizim önümüze çıktı. Kendisi mutlu, kendisi güzel bizim annemiz.”

(12) — *Bütägizgä lä yüqlarğa urın yuq, üziziz kürahiziz. Atay-äsüyiziz zä bürsülür.* (ASA 39) “Hepinize uyuyacak yer yok, kendiniz görüyorsunuz. Anne babanız da endişelenir.”

(13) *Äsüyñ, dürt bala arahınan Gülsümü in yahil, üz hüzlñ bulıp üstñ, tip äytä turgaynı, ısınlap ta şulay ikän.* (KA 63) “Annen dört çocuk arasında Gülsümü için ‘En cahil ve doğru sözlü olarak yetişti.’ derdi, gerçekte öyleymiş.”

(14) *Bñ kilgändä, üsähñ üyzä bulmaw säbäplñ, säy tabının ul äzñlänñ.* (Yİ 15) “Bir geldiğinde annesi evde olmadığı için çay partisini o hazırladı.”

(15) *Äsälärññ qarşı kilñwñä qaramaştan, ular küsläp alıp kittñlar bit yläkkä.* (Yİ 62) “Annelerinin karşı gelmesine bakmadan (onu) zorla alıp gittiler çilek (toplamaya).”

(16) — *Äsüy! Äsähñ malayzñ tawışın şunda uq işittñ, äylänñ qaranı. Şunı gına kütkän malay unıñ yanına yüğññ barzı: — Äsäy, bil min — Batır! Min... (SPK 155)* “‘Anne!’ Annesi çocuğun sesini hemen işitti, durup baktı. Öylece bekleyen çocuk onun yanına koştu. ‘Anne, benim, Batır! Ben...’”

(17) *Ana, üsüyñm, üsäkäyñm qaytıp indñ! Äsüyñm, üsäkäyñm!* (BÜY 16) “İşte annem, anneciğim dönmüş artık! Annem, anneciğim!”

(18) — *Äsäkäyñm, bñ küññ asıp qaytır, alıp kitäyñk unı la, — tip inäldñ Näğimä.* (Yİ 61) “‘Anneciğim, gönlü açılır, onu da alıp gidelim.’ diye yalvardı Neğime.”

3. Änkäy- Änkä

änkäy: BTH 1) ağz. *äsäy*

änkä: BTH --

BRS --

Görüldüğü üzere Başkurt Türkçesi sözlüklerinde kelimenin -y’li şekli bulunurken, diğer şekle rastlanmamaktadır. Ancak Başkurt edebî dilinde bazı metinlerde *änkä* kelimesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Kelimenin edebî eserlerde

yer alırken her iki sözlükte de yer almayı ilginçtir ancak tespit edilen örnekler eski metin parçalarıdır. Dolayısıyla sözlüklere alınmamış olmalıdır.

enägä (Özb.) ‘sütanesi’, *eneke* (Trkm.) ‘sütanesi’ ve *anakam* (Yuy.) ‘nine’ (<*ana+ka+m*) (Li 1999: 119, Binler 2007: 112) şekilleri göz önüne alındığında Başkurt Türkçesindeki *änkä* şeklinin de (<*änä+kä*) şeklinden gelmiş olabileceğini düşünebiliriz. Burada kelime köküne gelen *-ka* küçültme eki olup *änkäy* ise (<*änä+kä+y*) biçiminde küçültme ekinin ardından gelen *-y* seslenme biçim birimi olabilir.

Aşağıda (19) ve (20). örneklerde *änkä* ve *änkäy* kelimelerinin her ikisinin de iyelik çekiminde birinci şahısta kullanıldıklarını görüyoruz. Bununla birlikte (22). örnekte olduğu gibi üçüncü şahıs söz konusu olunca yine *-y*’siz şekil tercih edilmiştir. (23) numaralı örnek ise kelimenin Başkurdistan Tatarlarında nasıl kullanıldığı hakkında bilgi vermesi açısından değerlidir.

(19) *Küz kırpıktärin taldırıp, hağışlanıp ul minı kütälir... Äsäyım-Änkäyım, bägırım, kümä minı* (TAT 9) “O gözlerini, kirpiklerini kırpmadan özlemle beni bekliyordur... Annem, canım bekleme beni.”

(20) *Ülü yulğa säfär sıqqan saqta änkäm qaldı qapqa tübündä*. (TAT 56) “Yüce yola sefere çıktığım zaman annem kapı dibinde kaldı.”

(21) «*Änkäy vafat buldı...*» *Ul küz yäştärinä bıwıldı*. (TAT 68) “Anne vefat etti. O gözyaşlarına gömüldü.”

(22) *Binaw gına bäpkänñ, kürmänğiz mi änkähñ?* (E 104) “İşte ördeğin annesini görmediniz mi?”

(23) *Un tuğızınsı bıwattarğa saqlı, unan huñ da äli Başqurtıstan tatarzarı «üsäy»zı «inäy, inäkäy» tip yürütkändär. Xäzır «äni», «änkäy» hüzi üstünlük itä*. (Yİ 99) “On dokuzuncu yüzyıla kadar ve ondan sonra da Başkurdistan Tatarları ‘üsey’i ‘iney, inekey’ şeklinde söylerler. Şimdi ‘eni’, ‘enkey’ sözleri daha fazla kullanılıyor.”

4. *İnäy- İnä*

inäy: BTH 1) bkz. *äsäy* 2) Anne babadan büyük kadın akraba ve ona seslenme sözü.

BRS 1) Anne 2) Teyze, hala

inä: BTH 1) Çocuğu olan kadın (kendi çocuğuna göre), anne 2) Canlıların, hayvanların erkek cinsine karşı olan kişisi, annesi. 3) Herhangi bir canlı ya da bitkinin erkek cinsine karşı olanı. 4) Hurafelere göre çeşitli canlıların eminliğini sağlayan bir kişi, sahip.

BRS 1) Anne 2) Kadın, dişi, rahim

Türk dilinin tarihi ve çağdaş dönemlerinde *ana* kelimesinin *änä~inä~ännä~anne* ve *anay~änäy~inäy~aney* gibi şekillerini görmek mümkündür (Pokrovskaya 1961:

22). Başkurtça Rusça Sözlük'te yer alan *inäkä* 'cüce' biçiminin de *-ke* küçültme ekinden yola çıkarak *inä* köküne gittiği söylenebilir. *inä* kelimesi birçok Türk lehçesinde 'anne, dişi' anlamında kullanılmaktadır. *inäy* (Tat.) 'anne, dişi'; *iney* (Hak.) 'yaşlı kadın, karı, eş', *ineyek* (Hak.) 'yaşlı kadıncağız, nine' şeklinde -y biçimbirimi almış şekiller de farklı lehçelerde bulunmaktadır (Li 1999: 119-120, Binler 2007: 161).

Kelimenin her iki şekli de Başkurt Türkçesinde 'anne ve teyze' anlamlarında oldukça fazla kullanılmaktadır. (29) ve (30). örneklerde yine üçüncü şahıslarda iyelik çekiminde *inä* şeklinin tercih edildiği görülmekle birlikte (31) numaralı örnekte üçüncü teklik şahıs iyelik eki *inäy* şekline gelmiştir. Bu, diğer akrabalık isimlerinde az da olsa karşılaştığımız bir kullanımdır. (29). örnekteki *qärtnäy* 'yaşlı kadın, nine' şekli ise (< *qärt+inäy*) şeklinden meydana gelmiştir.

(24) *Äsälärİ Mästürä inäy, atayınđın yİŋgähİ indİ.* (ÜY 211) "Anneleri Mesture teyze, babanın yengesi şimdi."

(25) — *Quy, buştı hüyläp türma äli inäy! Äsäyım bik äz yäsänİ. Dünyanıñ räxätİM bigİRäk tä äz kürzİ.* (EDT 337) "Bırak, boşu konuşma teyze! Annem çok az yaşadı. Dünyanın rahatını çok az gördü."

(26) *İrmän awılında İşbikä tigän inäyğİz bulğanmı? (EDT 428)* "İrmen köyünde İşbike adında bir teyzeniz var mı?"

(27) *Gilımxan, bİz xäzİr balıg bändälär, inäyım yuq, üz küñübüzzü üzİbİz qayğırtırğa tİyİşbİz.* (U 229) "Gilimhan biz artık yetişkin kişileriz, annem yok, kendi günümüze kendimiz endişelenmeliyiz."

(28) *Şunan Ğärifä inäyİndİŋ xälİ nisİk? (NM 213)* "Gerife annemin durumu nasıl?"

(29) *Gilımxandın inähİ niq awırıy şul, Nuraniya - qärtnäyım büğün ularğa kİrİp sıqқан... (U 42)* "Gilimhan'ın annesi çok hasta, Nuraniya ninem bugün onlara gitmiş..."

(30) *Bİr yazı ataları ni üsündür ularzı urman yağındağı alış bİr tuğanına, İşbikä inälürİnü alıp barıp qaldırıp kittİ.* (EDT 123) "Bir baharda babaları ne içindir (bilinmez) onları orman tarafındaki uzak bir akrabasına, İşbike teyzelerine, alıp götürdü."

(31) *Zakir bazar hayın tüşİp yürüy türğan yürttüñ bäläkäy qapqahın nisİktİr qabalanıraq asıp kİrgäs, azbar yağınan kilgän inäyİ? İşän-hawzarmı, nİŋä atıñdı kİrtmäyhİŋ? — tip hüranı.* (KKTY 258) "Zakir her pazardan sonra geldiği evin küçükük kapısını biraz aceleyle açıp girince, anbar tarafından gelen annesi, 'Merhaba neden atını otlatmıyorsun' diye sordu."

5. Ağay-Ağa

ağay: BTH 1) Yaşça kendisinden büyük olan erkek kardeş. Kendinden büyük, anne babadan küçük olan kişi. 2) Yaş bakımından kendinden büyük anne babadan küçük kişi. Bu kişiye seslenme sözü.

BRS 1) Büyük ağabey. 2) Amca, dayı. 3) Üvey baba, babalık.

ağa: BTH 1) bkz. *ağay 1* 2) Büyük dereceye sahip erkek.

BRS 1) bkz. *ağay 1* 2) amca, dayı

Başkurt Türkçesinde her iki kelimenin de birden fazla akrabalık bağıını ifade ettiği görülmektedir. Ancak genel olarak ‘ağabey’ anlamında kullanılan kelimenin *ağa* şeklinde verilerek aynı zamanda *ağay*’a göndermede bulunulması kelimelerin anlam bakımından farklı olmadığına göstergesidir. Ancak yine *ağay* maddesinde BTH’de düşülen seslenme biçimi ifadesi önemlidir.

ağa kelimesinin Moğolca *aka* ‘ağabey’ kelimesinden Türkçeye alıntı olduğu düşünülmektedir (Li 1999: 148). Uygur Türkçesi döneminde kelimenin her iki şeklinin de kullanıldığı görülmektedir (Caferoğlu 1993: 4, 6). Uygur Türkçesi döneminin ardından diğer tarihî dönemlerde ‘ağabey, baba’ anlamındaki kelime, bugün de Türk lehçelerinde kullanılmaktadır (Pokrovskaya 1961: 33, Li 1999: 148). Çağdaş Türk lehçelerinin çoğunda *ağa* kelimesi kullanılmakta olup, *ağay* şekli ‘baba’ anlamında Kazak, Özbek, Tatar Türkçelerinde, *ābey*, *abéy*, *abiy*, *ağey*, *akey* şekilleri ise Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılmaktadır. Bununla birlikte *aķey* ‘dede’ anlamında Yeni Uygur Türkçesinin ağızlarında yaşamaktadır (Li 1999: 148).

ağa ve *ağay* kelimeleri arasında Başkurt Türkçesinde anlam bakımından karşılıklı bir nöbetleşme olduğu görülmektedir. Üçüncü şahıslarda daha çok *ağa* şeklinin tercihi ile birlikte az da olsa (40). örnekte olduğu gibi *ağayı* ‘ağabeyi’ kullanımlarına da rastlanmıştır. Ayrıca daha önceki akrabalık isimlerinde olduğu gibi *-KAY* ekini alan *ağaqay* kelimesinin ‘ağabeyciğim’ anlamında kullanıldığı görülmektedir.

(32) *Tān sınıqtıra bit ul, āsāy. Vāzir ağayım bahadır kīwīk kūslū bulasaq.* (BÜY 129) “Kendini hançerliyor o, anne. Vezir ağabeyim yiğit gibi güçlü olacak.”

(33) *Kaytıwıbzğa üyübüz zā hıwıqtır indī, ulum... Axırılı, atayın mñān ağayın ulturtıp kitkān tirāktārzi qırqıp yağırga tura kilīr...* (DHK 70) “Döndüğümüzde evimiz de soğuk olur şimdi oğlum... Sonra baban ile ağabeyinin bıraktığı kavakları kesip yakmak gerekir.”

(34) *Ağayıbız üzi niñālīr kilmānī. Ūlū kīşī bit, yā awırın kitkāndīr.* (T 206) “Ağabeyimiz kendisi niçin gelmedi. Büyük kişi tabi, ağırına gitmiştir ya da.”

(35) *Şafıgulla babay minñ atayındıñ ağahı inī. İkiñi lā bīr atanan, bīr āsānān tıwğan.* (T 233) “Şafıgulla dede benim babamın ağabeyi idi. İkisi aynı anne babadan doğmuş.”

(36) *Vəzir äylänip tä qaramanı. Ağahu üsün yawaptı Nasip qaytarzı.* (BÜY 129) “Vezir durup da bakmadı. Ağabeyi için Nasip cevap verdi.”

(37) *Unda ağahu mñän yñgähı yaşäy. MGU-nıñ tarix fakultıtına uqırğa kırzı, aspirantura bütürzı, şunan düktürantura tamamlanı.* (T 284) “Orada ağabeyi ile yengesi yaşıyor. MGU’nun Tarih Fakültesine girdi, yüksek lisans yaptı, sonra da doktorasını tamamladı.”

(38) *Ağaları la arığan ikän, äsälärnä hyındı.* (HM 75) “Ağabeyleri de yorulmuşlar, ablalarına sarıldı.”

(39) *Atam-äsäm qartayğan, minhız nisık yaşärzır huñ?..Ağayzarımdı alıp kittıñ — kirı äylänip qaytmanılar.* (HM 164) “Annem babam yaşlandılar, bensiz nasıl yaşarlar? Ağabeylerimi alıp gittin geri dönmediler.”

(40) *Abıldä isımlı qazaq ağayı bızzı bıga saqlı tämläp tä qaramağan yaşıl säy mñän «hyılanı».* (TAT 74) “Abilde isimli Kazak ağabeyi bizi buraya hiç tatmadığımız bir yeşil çay ile ağırladı.”

(41) — *Ğarıfulla ağaqayım... Hin bit minñ Almasımda huğışıp yürüğänhıñ...* (TAT 429) “Garıfulla ağabeyciğim... Sen tabi ki benim Almas’ımda savaştın.”

6. Apay- Apa

apay: BTH 1) Yaşça kendinden büyük olan kız kardeş 2) Kendinden büyük, anne babandan küçük olan kadın akraba 3) Kendinden büyük, anne babandan küçük olan her kadın. 4) Öğretmen olan kadına saygı ile seslenme sözü 5) Genç kadın (yaşça büyük bir kadının çocuklarına göre)

BRS 1) Büyük kız kardeş 2) Teyze, hala

apa: BTH 1) ağz. bkz. *apay* 2

2) ağz. bkz. *babay* 2 “Babanın ya da annenin ağabeyi veya onlardan büyük kişi”

apa I: BRS 1) ağz. bkz. *apay* 2

apa II: BRS 2) ağz. bkz. *babay* 2 “Babanın ya da annenin ağabeyi veya onlardan büyük kişi”

apa şeklinin her iki sözlükte de *apay* ve *babay* kelimelerine göndermede bulunması söz konusudur. Bu anlamıyla kendinden büyük, anne babadan küçük olan her kadına seslenme biçimidir. Kelimeler Başkurt Türkçesinde ‘anne, baba, dede’ anlamlarına gelmemektedir; ancak *aba*, *apa*, *ebe*, *epe* akrabalık terimleri çağdaş Türk lehçelerinde ‘ata, dede, nine, baba, anne, amca, hala, ağabey, abla, ebe’ gibi çok çeşitli anlamlara da gelebilmektedir (Pokrovskaya 1961: 32, Clauson 1972: 5, Li 1999: 120, Tenişev 2001: 655). Kelime, Köktürk ve Uygur dönemlerinde *Apa Tarkan*, *Külüg Apa* gibi askerî veya idarî bir unvan şeklinde kullanılmaktadır (Gömeç 2001b: 134). Divânu Lügati’t-Türk’te ise *aba* kelimesi ‘baba’ anlamında geçmektedir. Ancak Kaşgarlı, kelimenin Tibetçe olduğunu ve bu dile Arapçadan

geçmiş olması gerektiğini ifade eder (Caferoğlu 1972: 24, Atalay 1991: 86, Gömeç 2001b: 134). Gömeç, kelimenin eski metinlerde *eçü-apa* şeklinde ‘ata, ced’ anlamında bir deyim olarak daima birlikte kullanıldığını da vurgular (Gömeç 2001b: 125).

Kelimenin -y’li şekilleri *abay* (Azb.) ‘teyze’; *apay*, *âpây* (Özb.) ‘abla, anne, nine’; *apay* (Kmç.) ‘hala, abla, baldız, görümce’; *abay*, *apay*, *appay* (Tat.) ‘abla’; *apay*, *appay* (Çuv. ağz.) ‘görümce’ anlamlarıyla kullanılmaktadır (Li 1999: 168, Binler 2007: 30).

Başkurt Türkçesinde dikkati çeken diğer bir husus da *apay* kelimesi ‘ağabey’ anlamına gelmezken, *apa* kelimesinin ‘Babanın ya da annenin ağabeyi veya onlardan büyük kişi’ anlamında kullanılıyor olmasıdır. Bu durumda her iki kelime arasında anlam bakımından bir farklılık meydana gelir. Kelimeler iyelik çekiminde bütün şahıslarla kullanılsa da üçüncü teklik şahıs söz konusu olduğunda tercih (45), (47), (48) ve (49). örneklerde olduğu gibi yine genellikle *apa*’dan yanadır.

(42) *Täskirä apayımdıñ qızı bar bit. İrtänsäk şunda kitkäynläär, qaytmağandar äli.* (KA 112) “Tezkire ablamın kızı var tabi. Sabahtan gitmişlerdi, dönmediler hâlâ.”

(43) — *Min bit hızzä äytkäynim! — Ayhılıw apayzıñ tawışı astıwlı yañğıranı.* (SPK 44) “Ben size söylemiştim. Ayhılıw ablanın sesi sinirli geliyordu.”

(44) *Ä hin, qızım, flağıydı miñä bir, apayıña min üzüm birirmän, yämİ?* (BÜY 53) “Kızım sen şimdi bayrağımı bana ver, ablana ben kendim veririm, tamam mı?”

(45) — *Hawmuñıñız balalar! Ulturıñız, — tinİ apabız.* (BÜY 195) “ ‘Merhaba çocuklar, oturun.’ dedi ablamız.”

(46) *Kistärim min üräm, şämbİkün apayıñız ularzı bazarğa sıgara.* (BÜY 211) “Ben akşamları örüyorum, cumartesi günü ablanız onları pazarda satıyor.”

(47) *Tahir, apahınıñ kÿymän kÿp, Zührä yanına kilä, unda qızzar mñän bİrgäläşİp uynay, şıgır eytŞä.* (TAH 167) “Tahir ablasının kıyafetini giyip Zühre’nin yanına gelir, orada kızlarla birlikte oynar, şiirler söyler.”

(48) *Yİİ ağahı, yİİ apahı, altın säslİ qız şunda tūra ikän.* (HM 97) “Yedi ağabeyi, yedi ablası ve altın saçlı kız şurada duruyor.”

(49) *Xuş bul, Bulat! — İñ İİk Räsımä apahı qüsaqlanı.* (ASA 117) “ ‘Hoşça kal Bulat’ diye ilk önce Resime ablası kucakladı.”

7. *Babay-Baba*

babay: BTH 1) Büyük yaştaki erkek, yaşlı 2) Babanın ya da annenin ağabeyi veya onlardan büyük kişi 3) Büyük yaştaki erkek. 4) ağz. Kadının babası, kayını.

baba I: BTH 1) Büyük yaştaki hürmetli erkek 2) Neslin en eski üyesi 3) bkz. *babay*

BAŞKURT TÜRKÇESİNDE AİLE VE AKRABALIK İSİMLERİNDE KULLANILAN -y
BİÇİMBİRİMİ

baba II: BTH 1) Kirve. 2) Erkek çocuklarının sünnet töreni

baba I: BRS 1) Saygıdeğer ihtiyar 2) Dede, baba, ecdat.

baba II: BRS 1) Erkek, adam 2) Sünnet, sünnet düğünü.

Genellikle ‘büyük yaştaki erkek, dede’ anlamlarına geldiği görülen kelimenin ‘sünnet töreni ve kirve’ anlamları da dikkat çekicidir. *baba* şekli bu şekilde sünnet töreni ve bu törende görev alan kişiler anlamlarına gelirken; *babay* kelimesinin bu anlamlara gelmediği görülmektedir.

baba kelimesi biçim olarak çocuk diline ait olarak kabul edilir ve Türkçeye Farsçadan geçtiği düşünülmektedir. Kelime, Clauson’da olmamakla birlikte Uygur Türkçesinde kullanılmıştır ve bugün çağdaş Türk lehçelerinde de ‘baba, dede’ anlamlarında oldukça işlektir (Gülensoy 1974: 291, Caferoğlu 1993: 20, Li 1999: 112, Tenişev 2001: 654).

Kelime, çağdaş Türk lehçelerinde *babey* (Trk.) ‘çocuğu olan erkek, ata’, *babay*, *bâbây*, *baway* (Özb.) ‘dede, amca, dayı, yaşlı kişi’, *babay* (Krm. Tat.) ‘baba’, *babay* (Krkp.) ‘yaşlı kişi, dede’, *babay* (Tat.) ‘dede’, *bâbay* (Krg.) ‘dede, amca’, *papay* (Çuv. ağz.) ‘dede, kaynata’ şekillerindedir (Li 1999: 114-115).

Başkurt Türkçesinde *baba* ve *babay* kelimelerinin üçüncü şahıs iyelik çekimlerinde benzer husus dikkat çekmektedir. Tercih, genellikle *baba* kelimesinden yanadır. *babaqay* da yine ‘babacığım’ anlamındadır.

(50) *Bızzıñ üyzü bügün ata-baba kürmägän zur bayram.* (HT 128) “Bizim evde bugün anne babamızın hiç görmediği büyük bir bayram.”

(51) *Ni üsün kındıñdır axmaqlıgınan yır quyınındağı babalarıbızñ qäbırzärı aqtarıla?* (KR 34) “Niçindir, kimin ahmaklığındandır toprağın altındaki dedelerimizin kabirleri açılıyor.”

(52) *Şafıgulla babayıñdıñ ulı Säyaxıidin bulam da.* (T 229) “Şafıgulla dedenin oğlu Seyehitdin’im ben.”

(53) *Babay qarşı kilmänı, tik bılgırtıp xat yazayım indı, tinı.* (S 187) “Dede karşı çıkmadı, ancak ‘Mektup yazıp bildireyim.’ dedi.”

(54) *Yuq şul, yığıt kışı, rayın üzägınä yul tütürğa işäp. Babayıñ nişläptır sırxabıraq tıra.* (AT 7) “Yok o yiğit insan, bölge merkezine yolu hesapla. Deden niçin hasta gibi duruyor.”

(55) *Rawıldıñ babaları la igınsı bulğan.* (BEB 206) “Ravil’in dedeleri de ikinciymiş.”

(56) *İşñhälär bügün üz balaları aldında babalarınıñ hüyaktärın yır yüznä sıgarıp taşlamaştar inı.* (KR 34) “İşitselerdi bugün kendi çocuklarının gözü önünde dedelerinin kemiklerini yeryüzüne çıkarıp bırakmazlardı.”

(57) *Ni xäl, babaqay? Nimä, ällä garmundıñ tawışın tanıñımı? — tinı.* (BEB 11) “Nasıl dedeciğim? Acaba armoninin sesini tanıdın mı? dedi.”

8. *Äbġ- Äbä*

äbġ: BTH 1) Büyük yaştaki kadın. 2) Anne ile babanın ablası veya onlardan büyük kadın. 3) Büyük yaştaki kişinin hanımı ve ona kocasının seslenme sözü. 4) ağz. *qäynä*

äbä I: BTH 1) ağz. Anne, büyük anneye seslenme sözü.

aba, apa, ebe, epe akrabalık terimleri çağdaş Türk lehçelerinde ‘ata, dede, nine, baba, anne, amca, hala, ağabey, abla, ebe’ gibi çok çeşitli anlamlara gelmektedir (Pokrovskaya 1961: 32, Clauson 1972: 5, Li 1999: 120, Tenişev 2001: 655). Kelimeye *ebe* şeklinde ‘anne, nine, ebe’ anlamlarıyla *Kitäbü’l-İdräk li-Lisâni’l-Eträk* ve *Ettuhfetü’z-Zekiyye fil-Lügati’t-Türkiyye*’de rastlanmaktadır (Caferoğlu 1931, Atalay 1945). Kelimenin *ebe, äbä* şekillerinin Türkiye, Azerbaycan, Tatar, Başkurt, Yakut Türkçeleri ile Dolganca ve Halaççadaki kullanımlarını veren Li’de *äbġ* şeklinde -y biçimbirimi almış tek şekil Başkurt Türkçesinde görülmektedir (1999: 99).

Başkurt Türkçesi Sözlüğü’nde her ne kadar *äbä* kelimesi bulunmakta ise de taranan eserlerde kelimenin kullanımına rastlanmamıştır. *äbġ* kelimesinin ise diğer akrabalık isimlerinden farklı olarak iyelik çekiminde bütün şahıslarda kullanıldığı görülmektedir. Buradan hareketle diğer akrabalık isimlerinde -y’li şekillerden sonra üçüncü şahıs iyelik ekleri tercih edilmezken burada kullanılıyor olması, *äbä* şeklinin kullanımından düşmüş olmasından kaynaklanabilir.

(58) *Räxmät, äbġ, mäktäpkä baram, — tip Mäxmüt sıgıp uq kitti.* (BÜY 15) “Teşekkürler teyze, okula gidiyorum’ deyip Mahmut çıkıp gitti.”

(59) *Kändiktġ dä äbġi bulamı? Bina bit minġ kändġm. Kim unıy äbġi?* (Yİ 46) “Göbeğin annesini olur mu? İşte benim göbeğim. Onun annesini kim?”

(60) *Kändik äbġnġ fatıxahın algas, tiz ġnä sıgıp kitmäksi inġ ul .* (Yİ 241) “Göbek annesinin * duasını almca, hemen çıkıp gitmek istiyordu o.”

(61) *Ä bına Ruslan üläsähnä, yägni Timirgälġ äbġnü üqşağan.* (KA 67) “E işte Ruslan, büyükannesine, yani Timirgali’nin annesine benziyor.”

(62) *Yu-uq, min äytäm, yä äbġndi yıgıp qaldırırmin... Käräkämäy, tinġ, maşınaj.* (DHK 120) “Yok ben söylerim ya da annemi yıkıp kaldırırmın... Gerekmiyor senin araban.”

(63) *Şul saq Mäzinä äbġkäyiyınaq qına bġr sumka kiltirġp tütürzü Qasımın qulina.* (M 91) “ O vakit Mezine teyzeciği hemen bir çanta getirip Kasım’ın eline tutturdu.”

9. *Tütäy- Tütä*

tütäy I: BTH 1) Rusça tetya ağz. Annenin kızkardeşi, abla.

* Başkurt Türklerinde doğan çocuğun göbek bağıni kesmeyi kabul eden kadına verilen isim.

BAŞKURT TÜRKÇESİNDE AİLE VE AKRABALIK İSİMLERİNDE KULLANILAN -y
BİÇİMBİRİMİ

	BRS	1) ağz. abla
tütü:	BTH	--
	BRS	--

Rusça *tetya* ‘teyze’ kelimesinin Başkurt Türkçesinde aldığı şekiller olan bu kelimenin *tütü* şekli Başkurt Türkçesinde kullanılmamakla birlikte kelimenin -y biçim birimi almış şekline rastlanması, söz konusu biçim biriminin alıntı kelimelerde de işletilmesi açısından dikkate değerdir. Kelimeye daha çok Başkurt Türkçesinin ağızlarında rastlanmaktadır. Türk lehçelerinde alıntı olan kelime *tata* (Krm. Tat.) ‘kız kardeş, hala, teyze’; *tete*, *t’ot’a* (Kar.) ‘teyze’; *t’ot’a* (Krç-Mlk) ‘hala, teyze’ biçiminde farklı varyantlarıyla kullanılmaktadır. -y biçim birimi almış şekillere ise *tütü* (Tat.) ‘hala, teyze, oyuncak’; *tetey* (Nog.) ‘çocuk dilinde nine’; *tetey* (Suy.) ‘anne, nine’ anlamlarıyla birkaç lehçede karşımıza çıkmaktadır (Li 1999: 145). Kelime Başkurtça-Rusça Sözlük’te iki madde başı ile yer almıştır. Diğer madde Tatar Türkçesinde olduğu gibi ‘oyuncak, güzel, gösterişi seven’ anlamlarına gelmektedir. Kelimenin bu anlamlarının da Rusça alıntı olan *tetya*’dan gelip gelmediği belirsizdir.

Daha önce de belirtildiği üzere kelimenin *tütü* şekli Başkurt Türkçesinde kullanılmamaktadır. Ancak bu durum alıntı kelimenin direkt olarak *tetya* şeklinde kullanılıyor olması ve kullanımda seslenme biçimi söz konusu olduğunda alıntı kelimeye diğer birçok akrabalık isminde olduğu gibi -y biçim biriminin getirilmesi ihtiyacı neticesinde gerçekleşmiş olabilir. Taranan eserlerde bu kelimeye aşağıdaki tek bir örnekte rastlanmıştır.

(64) *Galiya tütüy iş täqdim ittï. Rizalaşırğamı, yuqmı tip ikläñäm...* (T 113)
“Galiya abla iş verdi. Kabul etsem mi yoksa etmesem mi diye kararsızım.”

10. *Tütüy- Tütü*

tütüy:	BTH	ağz. bkz. <i>apay</i>
	BRS	ağz. bkz. <i>apay</i>
tütü I:	BRS	1) ağz. <i>apay</i>

Yine Rusça *tetya* ‘teyze’ alıntı kelimesinden ortaya çıkmış başka bir akrabalık terimi de *tütü-tütüy* şekilleridir. Kelimenin *tütü* şekli Başkurt Türkçesinde kullanılmazken *tütüy*’de, alıntılı olduğu kelimenin anlamından başka bir anlama semantik bir geçiş yaşanmıştır. Alıntı kelime ‘teyze’ anlamında iken Başkurt Türkçesinde kelime ‘abla’ anlamıyla işletilmiştir.

(65) *Qazır kistär indä yaqın-tirälägï tütüyzür-apayzar, bızgä kırıp, äsäyändiñ äftiäk uqığanın tıñlay tırğaymı.* (TAT 30) “Kadir gecelerinde yakın çevredeki ablalar bize gelip annemin efiyek* okumasını dinlerlerdi.”

* Kur’ân-ı Kerim’in yedide bir kısmının küçük bir kitap hâline getirilmiş şekli.

(66) *Ġäzimä apayım (minän ikĭ ġñä yäškä ülü bulha la, min unı tütäkäy, Ġäzimättäy ti türġaynım) ısın mäġänähñdä yabay häm bŷyŷk xĭzmätsän kĭŷĭ inĭ* (TAT 195) “Gezime ablam (benden sadece iki yaş büyük olsa da ben ona ablacık, Gezimeciğim derdim) gerçek manasıyla sade ve çok hizmet etmeyi seven biriydi.”

(67) *...Min dä ul kündŷ Tbilisi yanındaġı Awçalı tigän lagırza awılġa Ġäzimä tütäyŷmä häm yĭznäm Abdullaġa xat yazġan inĭm.* (TAT 345) “Ben de o gün Tbilisi yanındaki Avçalı denen kampa, köye hem Gezime ablama hem eniştem Abdulla’ya mektup yazmıştım.”

11. Tutay- Tuta

tutay:	BTH	aġz. 1) Abl 2) Kızkardeş
	BRS	aġz. bkz. <i>apay</i>
tuta:	BTH	--
	BRS	--

Kelimenin *tuta* şekline Başkurt Türkçesi sözlüklerinde yer verilmemiş olmakla birlikte Li, bu kelimenin de Rusça alıntı *tetya* ‘teyze’ kelimesinden geldiğini ifade etmiş ve ağızlarda kullanıldığını belirtmiştir (1999: 145). Başkurt Türkçesinde *tutay* şeklinin farklı bir anlamla karşımıza çıkıyor olması da dikkate değerdir. Kelime, ‘teyze’ değil, ‘abla’ anlamındadır. Ayrıca söz konusu terimin diğer lehçelerdeki şekillerine de rastlanmamıştır (Li 1999, Binler 2007).

Bu kelimenin de taranan eserlerde ancak bir örneği tespit edilmiştir.

(68) *Kŷmsŷmŷldar tiġĭärzñŷ samŷġünün tüġĭp, qaynatqıstarın qıyratıp taŷlaġas, Särbi tutay sästärññ yŷlqŷlap, ŷkĭrĭp ilay, ti.* (EDT 41) “Komsomollar diğerinin votkasını döküp, reçellerini kırınca Serbi abla saçlarını yolup, sinirlenerek ağlamış.”

12. Änäy-Änä

änäy:	BRS	1) bkz. <i>äsäy</i>
änä:	BTH	--
	BRS	--
ännä:	BRS	1) anne

Başkurt Türkçesinde *änä* şekli her iki sözlükte de bulunmamakla birlikte *ännä* şekline Başkurtça-Rusça Sözlük’te rastlanmaktadır. Eski Uygurcada daha çok *ög* kelimesine rastlanılsa da *änä*’nin kalın ünlülü biçimi olan *ana* kelimesi de bu dönemde kullanılmıştır. Daha sonra kelime *Divan*’da da yer almıştır (Atalay 1991: 23, Pokrovskaya 1961: 22, Clauson 1972: 169, Mirjanova 1973: 102, Gülensoy 1974: 291, Gömeç 2001b: 131).

Ana-ännä şekilleri bugün çağdaş Türk lehçelerinin neredeyse tamamında ‘anne’ anlamında kullanılmaktadır. -y’li şekiller ise bazı lehçelerde karşımıza çıkar: *anay*

(Krm. Tat.) ‘anne’; *anay* (Krç.Mlk) ‘anne’; *anay, änäy* (Tat.) ‘anne, nine’; *eney* (Krg.) ‘dedenin veya ninenin annesi’ (Li 1999: 119-120).

Başkurt Türkçesi Sözlüğü’nde hem *änä* hem de *änäy* şekli bulunmazken Başkurtça Rusça Sözlük’te sadece *änäy* şekline yer verilmiştir. Bu maddede de *äsäy* maddesine gönderme yapıldığı görülmektedir. Taranan eserlerde her iki şeklin de kullanımına rastlanmamıştır.

13. *Yıǵüy- Yıǵü*

yıǵüy: BTH 1) bkz. *yıǵü*

BRS --

yıǵü: BTH 1) Ağabeyin karısı 2) Büyük erkek kardeşlerin karıları.

BRS 1) Gelin

Kelime, Clauson’da *yenge* şekliyle ve ‘babanın küçük erkek kardeşinin karısı, ağabeyin karısı’ anlamlarıyla geçmektedir (Clauson 1972: 950). Eski Uygur döneminde de *yängä, yänggä* biçimleriyle kullanılmıştır (Caferoğlu 1993: 190). Daha sonraki dönemlerde *yenge* ‘ağabeyin karısı’ şekliyle *Divan* başta olmak üzere *yene* ‘yenge, yenge kadın’, *yene* ‘yaşça büyük erkek akrabanın karısı’, *yenge* ‘erkek kardeşin karısı, yenge kadın, amca karısı, dayı karısı’ şekilleriyle kullanılmaktadır. Kelime bazı ses farklılıklarıyla birçok Türk lehçesinde kullanılmaktadır. -y biçimbirimi almış şekiller ise, *cinqay, yınqay, yınäy* (Tat.) ‘ağabeyin karısı, yaşça büyük erkek akraba’; *jengey* (Kaz.) ‘ağabeyin karısı’; *ceñey* (Krg.) ‘ağabeyin karısı’ biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır (Pokrovskaya 1961: 66, Li 1999: 275-276).

Bu iki akrabalık teriminde diğerlerine göre farklı bir durum, -y’li şeklin daha az kullanılıyor olmasıdır. BTH’de de bu şekil *yıǵü* şekline gönderilmiştir. Ayrıca Başkurtça-Rusça Sözlük’te -y’li şeklin yer almaması da kelimenin bu şeklinin daha az bir kullanım alanına sahip olduğu fikrini desteklemektedir.

(69) *Bik häybät, itäğätli yıǵäm bulasaq, alla büyürha.* (T 64) “Çok iyi, itaatli yengem olacak Allah nasip ederse.”

(70) *Yayı yılğa yıǵüy mñän hızzı tuyıma saqıram.* (T 185) “Yeni yılda yengeyle seni düğünümde davet ediyorum.”

(71) *Ataq, bul qızığız Sälimä yıǵüyñdñ küsürmähilä!* (T 196) “Yok artık, bu kızınız Selime yengemin kopyası.”

(72) *Täslimä yıǵüy bñr zä mandımanı, ülp quyzı.* (T 231) “Teslime yengen hiç iyileşmedi, ölüp gitti.”

(73) *Şunı qızıq: yğıtñ yartı yaşkä ğñä ülkän yıǵühil Färxät ağahınñ käläşil, üzñän säläm yazırğa ünüta, axırılı.* (T 263) “Şu ilginç: Yiğitin yarı yaşında büyük yengesi, Ferhet ağabeyinin gelini, kendinden selam yazmayı unuttur sonra.”

(74) *Unda ağahı mñän yıǵühil yaşäy.* (T 284) “Orada ağabeyi ile yengesi yaşıyor.”

(75) *Altı yığıt bığä kilgän, İnhändärmı, yığgükäy!* (İAE 283) “Altı yiğit biraraya gelmiş, girsinler mi yengeciğim!”

14. *Yıznäy-Yıznä*

yıznäy: BTH 1) bkz. *yıznä*
BRS --

yıznä: BTH 1) Büyük ablanın kocası ve ona seslenme şekli
BRS 1) Büyük ablanın kocası

Kelime *yezne* şekliyle ‘ablanın kocası, babanın küçük kız kardeşinin kocası’ anlamlarıyla Clauson’da geçmektedir (1972: 988). Uygur Sözlüğü’nde rastlamadığımız kelime (Caferoğlu 1972) Türkçenin daha sonraki dönemlerinde *yezne* ‘kız kardeşin kocası’, *yizne* ‘kız kardeşin kocası, güvey’ anlamlarında kullanılmıştır *yezne* şekli lehçelere göre farklılık gösteren ses özellikleriyle oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. -y biçimbirimi almış şekil ise ancak Tatar Türkçesinde *ciznäy* ‘ablanın kocası’ olarak bulunmaktadır (Pokrovskaya 1961: 64-65, Li 1999: 270, Binler 2007: 78).

Tıpkı *yığä* kelimesinde olduğu gibi kelimenin daha çok *yıznä* şeklinin tercih edildiği görülür. Aşağıda (76). örnekte *yıznäy* kelimesi tam anlamıyla seslenme-hitap için kullanılmıştır.

(76) *Alabız, yıznäy, alabız! Bırzä tügıl, iki şışä alabız!* (BEB 116) “Alıyoruz enişte alıyoruz. Bir de değil iki şişe alıyoruz.”

(77) *Banat apayıña barırmin, yıznäj yarzamlaşır.* (T 49) “Banat ablana gidiyorum, enişten yardım eder.”

(78) *Banat apayım mınän Sabir yıznäm ällä niñä kinät kınä birıştılär, baştarı awırırızan sıqmay.* (T 57) “Banat ablam ile Sabir eniştem niçin hemen verdiler, başları beladan kurtulmuyor.”

(79) *Xälim dä yıznähññ xülquna tüşünüp bütkän.* (T 183) “Helim de eniştesinin karakterin düşünüyormuş.”

(80) *Aldan xəbär itkän şikällıını äsähı, apahı, yıznähı, hıñlıhı qarşı aldı.* (TAT 361) “Daha önce haber ettiği gibi onu annesi, ablası, eniştesi, kızkardeşi karşıladı.”

(81) *Küttürmägän kıyaw kıyawmıni ul, yıznükäyım...* (İAE 178) “Bekletmeyen damat damat mı, enişteciğim.”

Sonuç

Başkurt Türkçesinde aile ve akrabalık isimlerinde görülen -y biçimbirimi, kullanıldığı kimi kelimelerde *ata-atay*, *äsä-äsäy*, *ağa-ağay*, *apa-apay*, *baba-babay*, *änä-änäy*, *änkä-änkäy*, *inä-inäy*, *äbä-äbäy*, *tütä-tütäy*, *yığä-yığäy*, *yıznä-yıznäy* şeklinde ikili bir kullanım sergilemektedir. *tätäy* ‘teyze, abla’, *tutay* ‘abla’, *ığäy*

‘üvey’, *tänäy* ‘çocuk, bebek, küçük kardeş’ gibi kimi kelimelerin ise yalnızca -y biçimbirimini almış şekilleri kullanılmaktadır. İkili olarak kullanılan kelimelerin her biri aşağı yukarı benzer anlamlarla sözlüklerde yer almıştır. Daha önce de belirtildiği gibi -y biçimbirimi hem Başkurt Türkçesinde hem de diğer çağdaş Türk lehçeleri üzerine yapılmış bazı çalışmalarda küçültme ve sevgi ifadesi olarak kabul edilmiş; bazı araştırmacılar da sevgi ifadesinin zamanla anlamını yitirdiğini vurgulamıştır (Räsänän 1957: 99, İşbulatov 1972: 113, Rassadin 1978: 50; Çengel 2005: 120, Yüksel 2007: 830, Arıkoğlu 2007: 1165, Alkaya 2008: 222, Ilgın 2011: 45). Kononov, Türkçede kural olarak yukarıdan aşağıya doğru giden akrabalık derecelerini anlatırken küçültme eklerinin yapım eki olarak kullanıldıklarını ifade ettikten sonra, bu eklerin dıştan görünüş benzerliği, fonksiyon benzerliği ya da vazife benzerliği bakımından gövdeye bağlı olan yeni kelimeler türettiğini belirtir. Ayrıca o, kimi zaman ifade kuvvetini arttırmak için kimi zaman da bazı eklerin anlamlarını zamanla kaybetmesinden dolayı aynı kelimeye art arda bir ila dört arasında küçültme ekinin gelebileceği görüşündedir. Örnek olarak (<kız-am-ık-cı-k) kelimesini veren Kononov, burada dört küçültme ekinin art arda geldiğini vurgular (1969: 86, 88). Benzer durumu, daha önce de belirtildiği üzere, Başkurt Türkçesindeki küçültme ekleri (-KAY, -KInA, -KInAY, -KAs, -KAsAY, -KAn, -sA, -sAY, -sAK, -sXK) için İşbulatov da ifade etmiş; bu eklerde bulunan -k, -y, -s, -n biçimbirimlerinin de küçültme ve sevgi eki olduklarını, bunların birbirini kopya etmek suretiyle geldiklerini söylemiştir (1972: 118). Küçültme ve sevgi ekleri üzerine yapılmış bazı çalışmalarda -Cik, -CAk, -CA, -KInyA gibi eklerin isim ve sıfatlara geldiğinde eklendiği kelimenin kavramını küçüklük veya büyüklük bakımından pekiştirdikleri ifade edilmiştir (Üstüner 2003: 98-100, Aslan 2002: 227). Buradan hareketle, “Bugün çağdaş Türk lehçelerinde kullanılan ve -AkAY (Nog.), -AY (Tuv.), -KAY (Tuv., Bşk.), -dAY, -dOy, -gAY, -GOy, -tAY, -tOy, -kAY, -kOy (Yak.), -Gay (Alt.), -pey (Tuv.), -tay (Kaz.), -täy (Özb.) (Ergönenç 2007: 630; Arıkoğlu 2007: 1165; Yazıcı Ersoy 2007: 762; Kirişçioğlu 2007: 1242; Güner Dilek 2007: 1020; Tamir 2007: 440; Öztürk 2007: 302) şeklinde geçen küçültme ve sevgi ifadeli söz konusu eklerde bulunan -y biçimbirimini, -A, -KA, -TA, -DA, -GA, -PA küçültme ve sevgi ekleri üzerine gelen başka bir pekiştirici saymak mümkün olabilir mi?” ve “Ayrıca söz konusu -y biçimbirimi sevgi ve küçültme ifade eden bir biçimbirim olmuş olsaydı Başkurt Türkçesinde sözlük maddesi olarak kullanımında bunun izlerinin bulunması gerekmez miydi?” soruları akla gelmektedir. Neticede, Başkurt Türkçesi Sözlüğü’nde -y almış biçimlerdeki madde başlarına bakıldığında genellikle, ‘seslenme biçimidir’ şeklinde düşülen not da göz önüne alındığında, aile ve akrabalık isimlerine gelen -y biçimbirimini Pokrovskaya’da (1961: 24, 80) olduğu gibi saygı-hitap unsuru olarak kabul etmek daha uygun olabilir. Bu durumda, İşbulatov’un daha eski şekil olarak kabul ettiği -y’li biçimler aslı sayılamayacaktır.

Başkurt Türkçesinde -y biçimbirimi çoğunlukla *ata, äsä, änä, inä, ağa, apa, baba, äbä, tütä* gibi kan bağıyla akraba olan, bir kısmı da *yığä, yığnä*’de olduğu gibi evlilik yoluyla akraba olan kelimelere gelmiştir. Bu akrabalık isimlerinin ortak

bir özelliği kişiye göre kendisinden yaşça büyük olan akrabaları içine alıyor olmasıdır. Öyle ki, Başkurt Türkçesinde *ñi* ‘küçük erkek kardeş’, *qusti* ‘küçük erkek kardeş’ gibi akrabalık isimleri -y ile kullanılmamaktadır. Dolayısıyla kendinden büyük bir akrabaya hitap ederken, saygıyla birlikte seslenmek üzere kelimeye bir -y biçimbirimi getirildiği düşünülebilir. Türkçede nezaket ifade eden seslenmeler, hitap sözleri, akrabalık isimleri unvan ve benzetme kelimeleri kullanılarak gerçekleştirilir (İmamova 2010: 1). Kişi kendisinden büyük olan akrabalarına seslenirken akrabalık isimleriyle seslenir.

Ayrıca, Başkurt Türkçesinde her ne kadar -y almamış şekillere sözlüklerde rastlamasak da *abiy* ‘ağabey’, *nänäy* ‘nine’, *qozagıy* ‘dünür’, *tänäy* ‘çocuk, bebek, küçük kardeş’ ve *ügäy* ‘üvey’ gibi bazı akrabalık isimlerinde de bir saygı-hitap pekiştiricisi -y’nin varlığından söz etmek mümkündür. Bunlardan Eski Uygur döneminde *ögey ana* ‘üvey anne’ şeklinde kullanılan *ügäy* kelimesi, Türkçenin tarihi dönemlerinde kullanılmamıştır (Clauson 1972: 119, Li 1999: 80). Kelime bugün çağdaş Türk lehçelerinde farklı ses değişiklikleri ile birlikte ‘üvey’ anlamıyla kullanılmaktadır. Çeşitli araştırmalarda kelimenin etimolojisi genellikle *ög* ‘anne’ köküne bağlanmış; ancak +ey kısmı için ya bir açıklama getirilmemiş ya da bu biçimin küçültme eki olduğu üzerinde durulmuştur (Pokrovskaya 1961: 55, Kononov 1969: 86, Gülensoy 2007: 1003, Sevortyan 1974, 496, Eren, 1999, 429). Kelimenin -y’li biçiminin yanısıra çağdaş lehçelerde *üvä*, *yüvä* ‘üvey oğul, üvey kız’ (Gag.), *uğu iça* ‘üvey ana’ (Suy.), *ogi ana* ‘üvey ana’ (Kmç.), *öge* ‘üvey’ (Krç. Mlk.), *ügi* ‘üvey’ (Tat.) kullanımları da söz konusudur. Bu durumda Türkiye Türkçesinde de kullanılan *üvey* kelimesindeki -y biçimbiriminin saygı-hitap pekiştiricisi olduğu söylenebilir.

-y biçim biriminin kullanıldığı akrabalık isimlerinin bir diğer özelliği ise söz konusu isimlerin ünlüyle bitiyor olmalarıdır. Ayrıca akrabalık isimlerinde vurgunun ilk hecede olduğu bilinmektedir (Börekçi 2005: 187, Demircan 2001: 71). Dolayısıyla vurgusuz son hecede ünlüyle biten bu akrabalık isimleri seslenme esnasında -y pekiştirmesiyle genişlemiş olabilir. Sıfatlar ve zarfların cümlede vurguyu üzerine çeken ögeler olması nedeniyle bunların kimi zaman pekiştirme, belirtme, küçültme anlamı veren heceler, ekler ve edatlarla genişletildiklerini ifade eden Karahan, böylece kademeli olarak bir ek yığılması (pleonasmus) olayının ortaya çıktığını belirtir (2011: 347). Korkmaz da bu şekildeki ek yığılması ve kalıplaşmalarını oldukça detaylı olarak ele almış kalıplaşma hadiselerinin o dilin yapısında ortaya çıkan birtakım ihtiyaçlardan, bazı eklerdeki kullanılış özelliklerinden ve genellikle de dildeki gramer şekillerinin yetersizliğinden dolayı kendi kendine oluştuğunu vurgulamıştır (1994: 2). Dolayısıyla insanlar arası ve aile içi iletişimde nezaket içerikli seslenmelerde kullanılan akrabalık isimlerinden ünlüyle biten vurgusuz son hecede, hitap sırasında, -y saygı-hitap pekiştiricisinin kullanımı Başkurt Türkçesi ve genel Türkçe için muhtemel görünmektedir. Üstelik Başkurt Türkçesi, bu özelliği alınma kelimelerde de işletmiş; Rusçadan alıntılanan *tetya* ‘teyze’ kelimesi, *tütä*, *tütäy*, *tätäy*, *tutay* şekilleriyle -y’li biçimlerle de kullanılmıştır.

BAŞKURT TÜRKÇESİNDE AİLE VE AKRABALIK İSİMLERİNDE KULLANILAN -y
BİÇİMBİRİMİ

Başkurt Türkçesinde -y biçimbiriminin bir saygı-hitap pekiştiricisi olduğu kanaati, aile ve akrabalık isimlerinin üçüncü şahıs iyelik çekimine girdiklerinde, daha çok -y almamış biçimlerinin tercih edilmesiyle güçlenmektedir. Seslenme ile hitap ancak birinci ve ikinci şahıslar için geçerli olabilir. Dolayısıyla üçüncü şahıs söz konusu olduğunda hitap unsuru ortadan kalkacaktır. Nitekim Başkurt Türkçesi edebî dilinde de, yukarıda bahsi geçen ve ikili biçim arz eden akrabalık isimleri kullanılırken, üçüncü şahıs iyelik çekiminde, çok az örnek dışında, genellikle -y almamış şekiller tercih edilmektedir. Üçüncü şahıs iyelik çekiminde az sayıda örneği bulunan bu -y almış biçimlerde ise, biçimbirimin çok eski oluşu ve bugün sözlük maddelerine kadar girmesi dolayısıyla fonksiyonunun unutulması etkili olmuş olabilir.

ÖRNEKLERİN ALINDIĞI ESERLER

- ASA** : NUGUMANOV, Bary, (1999) *Ak Saksalı Aklan*, Ufa.
AT : İSHAKOVA, Fenize, (2003) *Ak Tähnälär*, Ufa.
BEB : ESENOV, Fenil, (2002) *Bizin Dä İzzär Bar*, Ufa.
BÜY : KERİM, Mostay, (2003) *Bizzij Üyzün Yämi*, Ufa.
DHK : AKBAŞ, Kebir, (2002) *Dramalar Häm Komädiyalar*, Ufa.
E : ASLYEV, T.H.; S.V. ATNAGULOVA, (1996) *Ekiyetter*, Ufa.
HM : YEĞEFEROVA, Ayhılıw, (2001) *Handugas Munu*, Ufa.
HT : SADİKOVA, Mükere, (2001) *Havalagı Turna*, Ufa.
İAE : ABDULLİN, İbrahim, (2001) *İbrahim Abdullin Esärzär*, Ufa.
KA : EMİNEV, Emin, (2003) *Kapka*, Ufa.
KKTY : EHLİULLİN, Ehmet, (2002) *Kändik Qanı Tamğan Yır*, Ufa.
KR : URAZGULOV, Relis; SAFİNA, Eklime. vd., (2000) *Kırsıntaş*, Ufa.
M : BAYBURİN, Gabdulla, (2002) *Muñ*, Ufa.
NM : MUSİN, Nuğman, (2003) *Nuğman Musin- Haylanma Äsärzär*, Ufa.
S : EMİNEV, Emin, (2001) *Süngül*, Ufa.
SPK : GEYİTBAY, Nail, (2003) *Sit Plänäta Qızı*, Ufa.
T : İGİZYENOVA, Najiye, (2002) *Täkdir*, Ufa.
TAH : GALİN, Salavat, (1999) *Til Askısı Halıkta*, Ufa.
TAT : ABDULLİN, İbrahim, (2002) *Tav Artunan Tav*, Ufa.
U : KAMAL, Rinat, (2004) *Üzñntal*, Ufa.
ÜY : HEKİM, Ehier, (2002) *Üyürmä*, Ufa.
Y : KİLMÜHEMETOV, Timirgeli, (2001) *Yänkisäk*, Ufa.
Yİ : POVARİSOV, Sufiyan, (2001) *Yäşlik İrtähi*, Ufa.
EDT : BİİŞEVA, Zeynep, (1982) *Zäynäp Biişäva- Äsärzär Dürt Tomda*, Ufa.

KISALTMALAR

- ağz. Ağız
Az. Azərbaycan Türkçesi
bkz. bakınız
Bşk. Başkurt Türkçesi
Çuv. Çuvaş Türkçesi
Dol. Dolganca
Hak. Hakas Türkçesi

Kar.	Karay Türkçesi
Kaz.	Kazak Türkçesi
Kmç.	Kırımçakça
Krç-Mlk	Karaçay-Malkar Türkçesi
Krg.	Kırgız Türkçesi
Krkp.	Karakalpak Türkçesi
Krm. Tat.	Kırım-Tatar Türkçesi
Nog.	Nogay Türkçesi
Özb.	Özbek Türkçesi
Suy.	Sarı Uygur Türkçesi
Tat.	Tatar Türkçesi
Trk.	Türkiye Türkçesi
Trkm.	Türkmen Türkçesi
Yak.	Yakut Türkçesi
Yuy.	Yeni Uygur Türkçesi
Gag.	Gagavuz Türkçesi

KAYNAKLAR

- AKMANOVA, R. S., (2008), "Termini rodstva v başkirkom yazıke", *Vestnik başkirkogo universiteta*, 3: 589-591, Ufa.
- AKSAN, Doğan, (1998), *Her Yönüyle Dil*, Ankara.
- ALKAYA, Ercan, (2008), *Sibirya Tatar Türkçesi*, Ankara.
- ARIKOĞLU, Ekrem, (2007), "Tuva Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet B. Ercilasun), 1149-1228, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ASLAN, Sema, (2002), "Türkiye Türkçesinde Küçültme ve Pekiştirme Kavramları ve -CİK Eki Üzerine", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2002/1, 603:224-228.
- ATALAY, Besim, (1991), *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini*, Ankara.
- BERTA, A., (1998), "Tatar and Bashkir", *The Turkic Languages* (Ed. Lars Johanson, Éva Á. Csató), London.
- BİNLER, Mehmet Ziya, (2007), *Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Selenge Yayınları.
- BÖREKÇİ, Muhsine, (2005), "Türkçede Vurgu -Tonlama - Ölçü - Anlam İlişkisi", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12: 187-207.
- BTH=*Başkurt Tilinin Hüzüğü*, Moskva: Russkiy Yazık, 1993.
- BTH=*Başkurtsa Russa Hüzük*, Moskva, 1996.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (1972), "Kâşgarlı Mahmut'a Göre Akraba Adları", *Türk Dili Dil ve Edebiyatı Dergisi Divanü Lûgat-it-Türk Özel Sayısı*, XXVII, 253: 22-26.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (1993), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- ÇENGEL, Hülya, (2005), *Kırgız Türkçesi Grameri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEMİRCAN, Ömer, (2001), *Türkçenin Ezgisi*, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- DMİTRİYEV, Nikolay Konstantinoviç (1950), *Başkurt Tilinin Grammatikahu*, Ufa.
- EHMETOV, M. H., (1992), *Başkurt Tilinin Morfemalar Hüzüğü*, Üfü: Başkurdistan Kitap Neşriyatı.
- EREN Hasan, (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara.
- ERGÖNENÇ AKBABA, Dilek, (2007), "Nogay Türkçesi" *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet B. Ercilasun), 679-748, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERSEN-RASCH, Margarete I., (2009), *Baschkirisch*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

- GÖMEÇ, Saadettin, (2001a), “Kök Türkçe Belgelerdeki Bazı Akrabalık İsimleri”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, 173: 1-6.
- GÖMEÇ, Saadettin, (2001b), “Divanü Lügat-it- Türk’de Akrabalık Bildiren Kelimeler”, **Türk Kültürü**, 39/464: 133-142.
- GÜLENSOY, Tuncer, (1974), “Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 1973: 283-318.
- GÜLENSOY, Tuncer, (2007), **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜNER DİLEK, Figen, (2007), “Altay Türkçesi”, **Türk Lehçeleri Grameri**, (Ed. Ahmet B. Ercilasun), 1009-1084, Ankara: Akçağ Yayınları.
- HİSAMİTDİNOVA, F., G., (2004), **Başkirski Yazık**, Ufa.
- ILGIN, Ali, (2011), **Tofa (Karagas) Türkçesi Grameri (Biçim Bilgisi)**, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- İMAMOVA, Holida, (2010), “Türkiye Türkçesi İle Özbek Türkçesinde Nezaket Anlamı Taşıyan Seslenmeler”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]**, 42: 1-10.
- İSHAKOV, F. G., (1961), **Grammatika Tuvinskogo Yazıka**, Moskva.
- İŞBULATOV, N., (1972), **Hezirgi Başkurt Tili**, Ufa.
- KARAHAN, Leyla, (2011), **Türk Dili Üzerine İncelemeler**, Ankara.
- KAYA, Ceval, (1998), “Köl Tigin Yazıtının Güneydoğu Yüzünde *Taygun* mu Yoksa *Ataygun* mu Okunmalı?”, **İlmî Araştırmalar**, 6: 171-179.
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih, (2007), “Saha Türkçesi”, **Türk Lehçeleri Grameri**, (Ed. Ahmet B. Ercilasun), 1229-1284, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KİYEKBAYEV, G. F. (1966), **Hezirgi Başkurt Tili**, Ufa.
- KONONOV, A. N., (1969), “İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 1968, Ankara: 81-88.
- KORKMAZ, Zeynep, (1994), **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, Ankara.
- Lİ, Yong-Söng, (1999), **Türk Dillerinde Akrabalık Adları**, İstangul: Simurg.
- MİRJANOVA, S. F., (1973), “Terminologiya rodstva v dialektax başkirskogo yazıka”, **Sovetskaya Tyurkologiya**, 4:100-109.
- MONGUŞ, D.A., (1980), **Sovremenniy Tuvinskiy Yazık**, Kızıl.
- ÖZTÜRK, Rıdvan, (2007), “Özbek Türkçesi”, **Türk Lehçeleri Grameri**, (Ed. Ahmet B. Ercilasun), 291-354, Ankara: Akçağ Yayınları.
- POKROVSKAYA, L.A., (1961), “Termin Rodstva v Tyurkskix Yazıkax”, **İstoriçeskoye razvitiye leksiki tyurkskix yazıkov**, (Red. E. İ. Ubryatova), Moskva.
- POPPE, Nicholas, (1964), **Bashkir Manual, (Descriptive Grammar and Texts with a Bashkir- English Glossary)**, Bloomington: Indiana University.
- RÄSÄNEN, Martti, (1957), **Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen**, Helsinki.
- RASSADİN, V. İ., (1978), **Morfologiya Tofalarskogo Yazıka v Sravnitelnom Osveşçenii**, Moskva: İsdatelstvo ‘Nauka’.
- RAYEMGUJİNA, Z. M., (2009), “Başkirskiye terminı rodstva v sostave imyon sobstvennix”, **Vestnik çelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta**, 5: 96-98, Ufa.
- SEVORTYAN E. Viladimiroviç (1974), **Etimoloğičeskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov I-IV**, Moskova.
- SEYİTBATTALOV G. G. (2004), **Başkurt Tili**, Ufa.

- SOYDAN, Celal, (2003), “Urdu Dilinde Akrabalık Terimleri ve Müslüman Hint Toplumunda Aile Yapısı”, **Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 43/1: 43-56.
- TAMİR, Ferhat, (2007), “Kazak Türkçesi”, **Türk Lehçeleri Grameri**, (Ed. Ahmet B. Ercilasun), 429-480, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TEKİN, Talat, “Amca” ve “Teyze” Kelimeleri Hakkında”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 1960, Ankara: 283-294.
- TENİŞEV, E. R., (2001), **Sravnitelno-istoričeskaya grammatika tyurskih yazıkov**, Moskova: “Nauka”.
- ÜSTÜNER, Ahat, (2003), **Türkçede Pekiştirme**, Elazığ.
- WARDHAUGH, Ronald, (2010), **An Introduction to Sociolinguistics**, Wiley-Blackwell.
- YAZICI ERSOY, Habibe, (2007), “Başkurt Türkçesi”, **Türk Lehçeleri Grameri**, (Ed. Ahmet B. Ercilasun), 749-810, Ankara: Akçağ Yayınları.
- YULDAŞEV, A. A., (1997), “Başkırskiy Yazık”, **Yazıki Mira, Tyurkskiye Yazıki**, (Red. N. B. Rogova, O. İ. Romanova, İ. N. Çerkesova), 206-216, Bişkek: İzdatelskiy Dom ‘Kırgızstan’.
- YULDAŞEV, A. A., (1981), **Grammatika sovremennogo başkırskogo literaturnogo yazıka**, Moskova: İzdatelstvo “Nauka”.
- YÜKSEL, Zuhâl, (2007), “Kırım-Tatar Türkçesi”, **Türk Lehçeleri Grameri**, (Ed. Ahmet B. Ercilasun), 811-882, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ZEYNULLİN, M. V., (2002), **Hezirgi Başkurt Ezebi Tili- Morfologiya**, Ufa.